

MECLİS SORUŞTURMASI UYGULAMALARI ÜZERİNE BAZI GÖZLEM VE DEĞERLENDİRMELER

Yrd. Doç. Dr. Hikmet TÜLEN*

GİRİŞ

Meclis soruşturması adı verilen hukuki müessese ile, halen görevde bulunan ya da görevinden ayrılmış olan Başbakan veya bakanların, görevleri sırasında ve görevleriyle ilgili olarak işledikleri suçlarından dolayı TBMM tarafından itham edilerek yetkili yargı mercii önüne sevk edilmeleri sözkonusu olmaktadır. Meclis soruşturmasının konusu, bakanların görevlerinden doğan suçlarıyla sınırlı bulunmaktadır. Bakanların görevleriyle ilgili olmayan, diğer bir deyimle şahsi suçlarından ötürü cezai sorumluluklarının araştırılması yöntemlerinin Meclis soruşturması ile bir ilgisi bulunmamaktadır. Bu tür şahsi suçları bakımından, yasama dokunulmazlığına ilişkin hükümler saklı kalmak üzere, Başbakan veya bakanlar hakkında da genel hükümler uygulanır.

Çağdaş demokratik rejimlerde, mesleki ve sosyal konumları ne olursa olsun suç işleyenler arasında hiç bir ayırım gözetilmeksizin suçların takibi ve suç işleyenlerin cezalandırılması temel bir kuraldır. Bu çerçevede Başbakan veya bakanların işledikleri suçlar bakımından takip edilmemeleri ya da cezasız kalmaları elbette düşünülemez¹. Aksi halde, hukuk devleti ve kanun önünde eşitlik gibi temel ilkelerin yürürlükte olduğunu savunmak imkansız hale gelir. Nitekim, diğer birçok ülkede olduğu gibi² ülkemizde de

* A.Ü. Erzincan Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku ABD. Öğretim Üyesi.

1 HAFIZOĞULLARI, Zeki / ACAR, Bülent / LİVANELİOĞLU, Ö. Asım : Meclis Soruşturmaları Hakkında Düşünceler - Üç Örnek, (Ankara: Us-A Yayıncılık, 1997), s.154.

2 Örneğin, İtalya, Fransa, Belçika ve Amerika Birleşik Devletlerinde parlamentoların bakanları itham etme yetkileri vardır. Bu konuda daha fazla bilgi için bkz., TÜLEN, Hikmet: Türk Anayasa Hukukunda Bakanların Cezai Sorumluluğu ve Meclis Soruşturması, Yayınlanmamış Doktora Tezi, (Konya: S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997), s.50 vd.

Başbakan veya bakanların görevleriyle ilgili suçlarını araştırmak ve gerekiyorsa ilgilileri yetkili yargı mercileri önünde itham etmek yetki ve görevi parlamentoya verilmiş bulunmaktadır.

Bilindiği gibi, temsili rejimin bütün hükümet sistemlerinde "...parlamentoların, kanun yapma, hükümeti denetleme ve devlet bütçesini kabul etme gibi üç temel fonksiyonları vardır"³. Meclis soruşturması da, parlamentonun hükümeti ve bakanları denetlemek amacıyla kullanabileceği denetim araçlarından birini oluşturmaktadır.

Milli meclislere, yürütme organı mensuplarını suçlandırma yetkisinin verilmesi, tarihsel gelişim içerisinde, yürütme organının sınırlandırılması ve hukukla bağlanması mücadelesinin de bir sonucudur. Sonuçta, parlamentolar, millet adına yürütme organı mensuplarını denetlemek ve suç sayılan fiillerini tesbit ettikleri durumlarda da, yetkili yargı mercileri önüne göndermek hak ve yetkisine sahip olmuşlardır. Bu itibarla, parlamentoların bakanları itham yetkisine sahip olmaları, ötedenberi doğal sayılagelmıştır⁴.

Bu çalışmada, Meclis soruşturmasının 1982 Anayasasında ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğünde nasıl düzenlenmiş olduğu hakkında asgari düzeyde bir bilgi verebilmek için önce, anılan metinlerde yer alan konu ile ilgili düzenlemeler aktarılacak, sonra da, daha ağırlıklı olarak, Meclis soruşturmasının uygulamadaki görünümünü üzerinde durulacaktır. Meclis soruşturması müessesesinin ne oranda kendisinden beklenen işlevi yerine getirebildiği, Meclis soruşturmasının aksayan yönleri varsa bunların sebeplerinin neler olduğu hususları üzerinde açıklamalar yapılmaya çalışılacaktır.

I. MECLİS SORUŞTURMASININ ANAYASADA VE TBMM İÇTÜZÜĞÜNDE DÜZENLENİŞ ŞEKLİ

Meclis soruşturması, 1982 Anayasası'nın 100. maddesinde düzenlenmiş bulunmaktadır. Buna göre:

"Başbakan veya bakanlar hakkında, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının en az onda birinin vereceği önerge ile,

3 ÖZBUDUN, Ergun: Türk Anayasa Hukuku, Gözden Geçirilmiş 4. Baskı, (Ankara: Yetkin Yayınları, 1995), s.267.

4 BALTA, Tahsin Bekir: Türkiye'de Yürütme Kudreti, (Ankara: AÜSBF Yayını, 1960), s. 35.

soruşturma açılması istenebilir. Meclis, bu istemi en geç bir ay içinde görüşür ve karara bağlar.

Soruşturma açılmasına karar verilmesi halinde, Meclisteki siyasi partilerin, güçleri oranında komisyona verebilecekleri üye sayısının üç katı olarak gösterecekleri adaylar arasından her parti için ayrı ayrı ad çekme suretiyle kurulacak onbeş kişilik bir komisyon tarafından soruşturma yapılır. Komisyon, soruşturma sonucunu belirten raporunu iki ay içinde Meclise sunar. Soruşturmanın bu sürede bitirilememesi halinde, komisyona iki aylık yeni ve kesin bir süre verilir.

Meclis, raporu öncelikle görüşür ve gerek gördüğü takdirde ilgilinin Yüce Divana sevkine karar verir. Yüce Divana sevk kararı ancak üye tamsayısının salt çoğunluğu ile alınır.

Meclisteki siyasi parti gruplarında, Meclis soruşturması ile ilgili görüşme yapılamaz ve karar alınamaz.”

Görüldüğü gibi Anayasanın 100. maddesinde, münhasıran Meclis soruşturması ile ilgili düzenlemeler yer almaktadır. Bunun dışında, Anayasanın diğer bazı maddelerinde de Meclis soruşturması ile ilgili bazı hükümler sevk edilmiş bulunmaktadır. Örneğin, Anayasanın 113/3. maddesinde “Türkiye Büyük Millet Meclisi kararı ile Yüce Divana verilen bir bakan bakanlıktan düşer. Başbakanın Yüce Divana sevk halinde hükümet istifa etmiş sayılır” kuralı yer almıştır. Keza, Anayasanın 98/1. maddesinde de Meclis soruşturmasının parlamentonun denetim araçlarından biri olduğu vurgulanmıştır.

Meclis soruşturmasına ilişkin Anayasada yer alan bu düzenlemelere ilave olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü de Meclis soruşturmasının açılması, yürütülmesi ve sonuçlandırılmasına ilişkin ayrıntılı kurallara yer vermiştir. Meclis soruşturması konusu, TBMM İçtüzüğü'nün 107 ile 113. maddeleri arasında “Meclis Soruşturması ve Yüce Divana Sevk” başlığı altında düzenlenmiş bulunmaktadır.

TBMM İçtüzüğü'nün 107. maddesinde “Meclis soruşturması açılması için önerge” verilmesi gereği düzenlenmiştir. Buna göre:

“Görevde bulunan veya görevinden ayrılmış olan Başbakan ve bakanlar hakkında Meclis soruşturması açılması, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının en az onda birinin vereceği bir önerge ile istenebilir.

Bu önergede; Bakanlar Kurulunun genel siyasetinden veya bakanlıkların görevleriyle ilgili işlerden dolayı hakkında soruşturma açılması istenen Başbakan veya bakanın cezai

sorumluluğu gerektiren fiillerinin görevleri sırasında işlendiğinden bahsedilmesi, hangi fiillerinin hangi kanun ve nizama aykırı olduğunun gerekçe gösterilmek ve maddesi de yazılmak suretiyle belirtilmesi zorunludur.”

TBMM İçtüzüğü'nün 108. Maddesinde ise “Meclis soruşturması önergesinin görüşülmesi” konusu düzenlenmiştir. Buna göre;

“Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına verilen Meclis soruşturması önergesi gelen kağıtlar listesine alınır ve Genel Kurulda okunur. Okunan önergenin bir örneği, Başkanlıkça hakkında soruşturma açılması istenen Başbakan veya bakana gönderilir.

Meclis soruşturması açılıp açılmaması hakkında yapılacak görüşmelerin günü, önergenin verilişinden itibaren bir ay içinde görüşülüp karara bağlanacak şekilde, bir özel gündem halinde Danışma Kurulunun teklifi üzerine Genel Kurulca tesbit edilir. Bu görüşme günü de ayrıca hakkında soruşturma açılması istenen Başbakan veya bakana bildirilir.

Sırasıyla, önergeyi verenlerden ilk imza sahibinin veya onun göstereceği bir diğer imza sahibinin, şahısları adına üç milletvekilinin ve o sırada görevde bulunsun veya bulunmasın hakkında soruşturma açılması istenen Başbakan veya bakanın konuşacağı bir görüşmeden sonra, Meclis soruşturması açılıp açılmaması hakkında Genel Kurulca karar verilir.”

TBMM İçtüzüğü'nün 109. maddesinde, Meclis soruşturması açılmasına karar verilmesi halinde “Meclis soruşturması komisyonunun kuruluşu” konusu düzenlenmiştir. Buna göre;

“Soruşturma açılmasına karar verilmesi halinde, soruşturmanın yürütülmesi görevi, Anayasanın 100 üncü maddesi hükümlerine göre, Başkanlıkça Genel Kurulda yapılacak ad çekme suretiyle kurulacak onbeş kişilik bir komisyona verilir.

Komisyon, kendisine bir başkan, bir başkanvekili, bir sözcü ve bir katip seçer.

Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununa göre hakimlerin davaya bakmasına veya karara katılmasına engel oluşturacak durumlarda bulunan, Meclis soruşturması önergesini veren veya daha önce Türkiye Büyük Millet Meclisinde ya da dışında bu konudaki görüşünü açıklamış milletvekilleri, bu komisyona seçilemezler.

Komisyonunda görevli memur ve raportörler ile stenoğraf için de aynı hüküm uygulanır.”

TBMM İçtüzüğü'nün 110. maddesinde ise "Meclis soruşturması komisyonunun çalışma usulü ve süresi" düzenlenmiş bulunmaktadır. Buna göre;

"Soruşturma komisyonu üye tamsayısının salt çoğunluğu ile toplanır ve toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile karar verir.

Komisyonun çalışmaları gizlidir. Bu komisyona kendi üyeleri dışındaki milletvekilleri katılamazlar.

Soruşturma komisyonu, raporunu Anayasanın 100 üncü maddesine göre kuruluşundan itibaren iki ay içinde verir. Soruşturmanın bitirilememesi halinde, komisyona iki aylık yeni ve kesin bir süre verilir. Komisyonun bu konudaki istem yazısı Genel Kurulun bilgisine sunulur."

TBMM İçtüzüğü'nün 111. maddesinde ise, "Meclis soruşturması komisyonunun yetkileri" düzenlenmiş bulunmaktadır. Buna göre;

"Komisyon kamusal ve özel kuruluşlardan konu ile ilgili bilgi ve belgeleri isteyebilir; Gerekli gördüklerine el koyabilir; Bakanlar Kurulunun bütün vasıtalarından faydalanabilir; Bakanlar Kurulu üyelerini, diğer ilgilileri, tanık ve bilirkişileri dinleyebilir.

Komisyon, naip veya istinabe yolu ile adli mercilerden yardım isteyebilir. Ayrıca ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun tanıklarla, bilirkişilerle, zapt ve arama ile ilgili olarak adli mercilere verdiği hürriyetleri kısıtlayıcı yetkilerin genel hükümler çerçevesinde kullanılmasını, gerekçesini bildirmek suretiyle görevli adli merciden yazıyla isteyebilir.

Komisyon, hakkında soruşturma açılması istenen Başbakan veya bakanın savunmasını alır. Bununla ilgili olarak talep edeceği belgeleri temin ettirir.

Komisyon, gerektiğinde alt komisyonlar kurarak Ankara dışında çalışma kararı alabilir."

TBMM İçtüzüğü'nün 112. maddesinde "Soruşturmanın sonuçlandırılması" başlığı altında Meclis soruşturması sonunda verilecek karar konusu düzenlenmiş bulunmaktadır. Buna göre;

"Soruşturma komisyonu raporu, Başkanlıkça bastırılarak hakkında soruşturma açılması istenen Başbakan veya bakana derhal gönderilir ve Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerine dağıtılır. Rapor, üyelere dağıtıldıktan yedi gün sonraki birleşimin gündemine alınır ve öncelikle görüşülür.

Bu görüşmede, komisyona, şahısları adına altı milletvekiline ve o sırada görevde bulunsun veya bulunmasın hakkında soruşturma açılması istenen Başbakan veya bakana söz verilir.

Son söz, hakkında soruşturma açılması istenen Başbakan veya bakana aittir ve süresi sınırlanmaz.

Görüşmeler tamamlandıktan sonra komisyon raporu Genel Kurulca karara bağlanır.

Komisyonun Yüce Divana sevk yönündeki raporları ile Genel Kurulun Yüce Divana sevk kararlarında hangi ceza hükmüne dayanıldığı belirtilir.

Komisyonun Yüce Divana sevk etmeme yönündeki raporlarının reddi, ancak, Yüce Divana sevke dair verilen ve sevk kararının hangi ceza hükmüne dayanacağını gösteren bir önerenin kabulüyle mümkün olur.

Yüce Divana sevk kararı ancak üye tamsayısının salt çoğunluğu ile alınır.

Türkiye Büyük Millet Meclisince Yüce Divana sevk kararı alınırsa dosya, en geç yedi gün içinde Başkanlıkça dizi pusulasına bağlanarak Anayasa Mahkemesi Başkanlığına gönderilir."

Son olarak, TBMM İçtüzüğü'nün 113. maddesinde "Siyasi parti gruplarında soruşturma ile ilgili görüşme yapılamaması" hususu düzenlenmiştir. Buna göre;

"Siyasi parti gruplarında, Meclis soruşturması ile ilgili görüşme yapılamaz ve karar alınmaz.

Ancak bu gruplarda Meclis soruşturması ile ilgili komisyon üyelikleri için Anayasanın 100 üncü maddesine göre gösterilecek adayların tespiti amacıyla seçim yapılabilir."

Görüldüğü gibi, Meclis soruşturması, Anayasada ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nde ayrıntılı sayılabilecek bir şekilde düzenlenmiş bulunmaktadır. Bu düzenlemelerde yer alan bazı hükümlerin anlam ve kapsamı konusunda doktrinde ve uygulamada değişik görüşlerin ortaya çıkabildiği görülmektedir. Bu çalışmada Meclis soruşturmasına ilişkin yazılı kuralların aktarılması ile yetinilecek; buna karşılık, sözü edilen kuralların anlamlandırılması ve bu kurallara ilişkin olarak ortaya konulan farklı görüşlerin değerlendirilmesi yoluna gidilmeyecektir⁵.

⁵ Bu konularda ayrıntılı bilgi için bkz., ONAR, Erdal: "1982 T.C. Anayasası'nda Türkiye Büyük Millet Meclisinin Hükümeti Denetleme İşlevi", 6. Milli Egemenlik Sempozyumu, "TBMM ve Milli Egemenlik", (Ankara: TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, 1990), s.41-45.; ÖZBUDUN, Ergun: "Parlamentarizmde Parlamentonun Hükümeti Murakabe Vasıtaları (Ankara: AÜHF Yayını, 1962), s.100 vd.; TÜLEN, adı geçen tez, s.87 vd.

II. MECLİS SORUŞTURMASININ TANIMI VE HUKUKİ NİTELİĞİ

1. Tanımı

Parlamentoya, hükümet üzerinde denetimde bulunabilme imkanı sağlayan hukuki araçlara, denetim yolları veya denetim araçları denilir⁶. Meclisin haiz bulunduğu hükümeti denetleme yetkisininin kullanılmasına imkan veren ve denetim yolları ya da denetim araçları denilen bu usuller, denetim araçları ve denetim vesileleri tarzında iki ana grupta toplanmaktadır⁷. Denetim araçları, doğrudan doğruya meclis denetimini sağlamak gayesi ile ihdas edilmişlerdir. Bu anlamdaki denetim araçlarının tipik örneği olarak, gensoru (1982 Anayasası m.99) kurumu gösterilebilir. Buna karşılık, denetim vesileleri, aslında başka maksatlarla vücuda getirilmiş bulunmakta ve denetim fonksiyonunun icrasına ancak dolayısıyla ve arizi şekilde hizmet etmektedirler. Bu tür denetim vesilelerine en iyi örnek olarak, Meclis'te, bütçe kanunu tasarısı üzerinde yapılan görüşmeler gösterilebilir⁸.

Yukarıda değinilen "denetim araçları" ve "denetim vesileleri" ayırımı çerçevesinde, bu çalışmamızda ele aldığımız Meclis soruşturması, denetim araçlarının bir türünü teşkil etmektedir. Bu husus 1982 Anayasası'nda (m.98/1) "Türkiye Büyük Millet Meclisi soru, Meclis araştırması, genel görüşme, gensoru ve Meclis soruşturması yollarıyla denetleme yetkisini kullanır" denilmek suretiyle belirtilmiş bulunmaktadır.

Parlamentonun sahip olduğu denetim araçlarının bir türü olan Meclis soruşturmasının bir tanımını yapmak gerekirse kısaca şunları söyleyebiliriz: Meclis soruşturması, halen görevde bulunan ya da görevinden ayrılmış olan bir Başbakan veya bakan hakkında, bu

6 ÖZBUDUN, Türk Anayasa Hukuku, s.271.

7 ÖZBUDUN, ...Murakabe Vasıtaları, s.14; BALTA, Türkiye'de Yürütme Kudreti, s.45-47.

8 Bir görüşe nazaran; "Anayasada sayılan denetim araçlarından başka; gündem dışı konuşma, kanun teklifleri üzerinde cereyan eden müzakereler ve sıkıyönetim ilanı kararlarının hemen meclis gündemine getirilmesi keyfiyetleri de birer parlamenter denetim aracı fonksiyonu görebilirler". Bkz., SAVCI, Bahri: "Yeni Anayasa Rejimine Doğru Gelişmeler", AÜSBFD, C.XVII, Mart 1962, No.1, s.68.

Başbakan veya bakanın göreviyle ilgili olarak bir suç işlediğinin TBMM'nin belli orandaki üyelerince ileri sürülmesi üzerine, bu suç isnadının TBMM üyeleri arasından kurulacak olan bir soruşturma komisyonu marifetiyle Meclis adına araştırılması neticesinde Meclis Genel Kuruluna sunulacak raporun akabinde ilgili bakanın yargılanmak üzere yüce Divana sevkine gerek olup olmadığına TBMM Genel Kurulunca karar verilmesinden ibarettir diyebiliriz.

2. Hukuki Niteliği

Doktrinde ve uygulamada, Meclis soruşturmasının bir tür "ceza önsoruşturması" olduğu görüşü yaygın olarak benimsenmekte ve TBMM'nin Başbakan veya bakanlar hakkında Meclis soruşturması açması ve bu soruşturmayı yürütürerek karara bağlaması, Meclisin yargısal bir faaliyeti olarak değerlendirilmektedir⁹. Bu bağlamda Meclis soruşturmasının değişik aşamaları, ceza muhakemesi usulündeki hazırlık soruşturmasının değişik aşamalarına karşılık gelmektedir. Bu noktada Meclis soruşturmasının değişik aşamaları ile ceza muhakemesi usulündeki hazırlık soruşturması arasında şöyle bir karşılaştırma yapılabilir:

Görevde bulunan ya da görevinden ayrılmış olan Başbakan veya bakanlar hakkında görevleriyle ilgili suçlardan dolayı yapılan Meclis soruşturması, ceza muhakemesi sistemindeki "önsoruşturma"ya karşılık gelmektedir. Önsoruşturma ise, CMUK'nda 1985 yılında yapılan değişikliklerden sonra sadece hazırlık soruşturmasından ibarettir. Meclis soruşturması bağlamında; hazırlık soruşturmasını başlatan işlem ise; Anayasa'nın 100. maddesine göre, TBMM üye tamsayısının en az onda birinin vereceği önergedir. Bu önerge ile, Başbakan veya bakanların görevleriyle ilgili bir suç işledikleri belirtilerek Meclis'in bunu araştırması istenilmektedir. Bu istemi; hazırlık soruşturmasını başlatan ve suçun öğrenilmesi yollarından biri olan ihbar ya da şikayet olarak nitelemek mümkündür.

Soruşturma açılması istemi üzerine, Meclis bir ay içerisinde soruşturmanın açılmasına ya da açılmamasına karar verecektir. Eğer, Meclis, soruşturmanın açılmasına karar verirse, bu kararı, savcının, hazırlık soruşturmasının birinci evresi olan başlangıç soruşturmasından kısa soruşturmaya geçme kararına benzetmek

⁹ Bkz., HAFIZOĞULLARI,/ ACAR,/ LİVANELİOĞLU, age., s.10, 153.; ÖZBUDUN, Türk Anayasa Hukuku, s.274.; TEZİÇ, Erdoğan: Anayasa Hukuku, Dördüncü Bası, (İstanbul: Beta Yayınları, 1997), s.382. ; ONAR: agm., s.37, 41.

mümkündür. Muhakeme hukukunda başlangıç soruşturmasının gayesi; kamu davasının açılmasına yer olup olmadığını araştırmaktır. İşte, Meclis'in, soruşturmanın açılmasını kabul eden kararı, ceza muhakemesindeki koğuşturmaya geçme kararına paralel bir fonksiyon ifa etmektedir. Meclis, soruşturma açılması istemini reddederse, bu karar da, savcının, henüz başlangıç soruşturmasının sonundaki koğuşturmama kararnamesine benzetilebilir. Zira, bu karar, Meclis'in yapılan suç ihbarını ciddi görmediğini belirtmesi niteliğindedir.

Meclis tarafından soruşturma açılmasına karar verilmesinden sonra kurulacak soruşturma komisyonu tarafından gerekli araştırmalar yapılacaktır. Komisyon tarafından yapılan bu araştırmalar hazırlık soruşturmasındaki araştırmalar gibidir. Çünkü, komisyon, iddia edilen suç ile ilgili bütün delilleri toplayacak ve bunun sonucunda bir karara varacaktır. Nihayet, komisyon bu kararını bir raporla Meclis Genel Kurulu'na sunacaktır.

Meclis Genel Kurulu, soruşturma komisyonu tarafından sunulan rapor üzerine iki türlü karar verebilir: Birincisi, Meclis, hakkında Meclis soruşturması icra edilen bakan ya da Başbakanı Yüce Divana sevkedebilir. Yani muhakeme hukukundaki son soruşturma aşamasına geçilir. Bu nedenle de, Meclis'in bu kararını savcının iddianame ile dava açmasına benzetmek mümkündür. İkincisi, Meclis, ilgilileri Yüce Divana sevketmeyebilir. Meclis'in bu kararı, ilgililer hakkında yapılan suç ihbarının, Meclis'in yaptığı soruşturma sonucu yargılamaya değer görülmediği anlamına gelmektedir. Bu kararı da, savcının hazırlık soruşturmasının sonunda vermek zorunda olduğu iki karardan biri olan takipsizlik kararına (koğuşturmaya son verme kararı) benzetmek mümkündür¹⁰.

Meclis soruşturmasının hukuki niteliğini bu şekilde tesbit ettikten sonra, bu tesbite bağlı olarak, Meclis soruşturması komisyonlarının yetkileri konusu üzerinde de kısaca durmak gerekmektedir.

¹⁰ Bkz., KUNTER, Nurullah: Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku, Yenileştirilmiş ve Geliştirilmiş Dokuzuncu Bası, (İstanbul: Beta Yayınları, 1989), s.415 dipnot.286.; BİLGE, Necip: Bakanların Görev ve Sorumluları, (Ankara: Yeni Desen Matbaası, 1956), s.30.; KAPICI, Ferhat: Meclis Soruşturması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (Ankara: A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991), s.24-25.

Görüldüğü gibi, Meclis soruşturması, Meclisin yargısal nitelik taşıyan görevlerindedir. Yargısal nitelikteki Meclis soruşturması görevini yürütmekle görevli Meclis soruşturması komisyonunun, bu görevini hakkıyla yerine getirebilmesi için birtakım yetkilerle donatılmış olması gerekir. Çünkü, her soruşturma faaliyeti gibi, Meclis soruşturması da, şüphesiz ki, şahitlerin dinlenmesi, birtakım belgelerin incelenmesi gibi bazı çalışmaların yapılmasını gerektirir¹¹. Ancak, bu tür işlemler yargısal nitelikte kabul edilirler ve bu tür işlemleri yapma yetkisi de genellikle yargı mercilerinin münhasır yetki alanına bırakılmıştır. Bu bakımdan, hiçbir sorumluluğu olmayan bir kurul olan Meclis soruşturması komisyonu tarafından yürütülen Meclis soruşturması faaliyetinde, soruşturma komisyonuna "şahitleri celp ve ihzar etme", "belgelere el koyma" gibi kazai yetkilerin tanınması, özel kişilerin haklarının çiğnenmesi tehlikesine yol açabileceğinden sakıncalı bulunmaktadır¹². Buna karşılık komisyon, zorlama yetkilerinden tamamen mahrum bulunduğu ve sözü geçen işlemleri ancak ilgililerin ihtiyarı ile yapabildiği takdirde de, soruşturmanın genellikle başarılı bir sonuca ulaşamayacağı ve kendisinden beklenen faydaları temin edemeyeceği açıktır. "İşte çeşitli memleketlerin mevzuatında bu iki zıt düşünce telife çalışılmış ve fert haklarını koruyacak tedbirlere hassasiyetle yer verilmekle beraber, tahkikat komisyonlarına da, kaçınılmaz bir zaruretin neticesi olarak, bazı kazai yetkiler tanınmıştır"¹³.

Meclis soruşturması komisyonlarının yetkileri, genellikle Meclis içtüzüklerinde düzenlenmektedir. Bilindiği üzere, yasama meclislerinin içtüzükleri, hukuki nitelikleri itibarıyla bir kanun değil, bir parlamento kararı vasfını taşırlar¹⁴. Parlamento kararlarının tanımı ve parlamento kararı ile kanun arasındaki farkın ne olduğu hususları tartışmalı bulunmaktadır¹⁵. Yalnız genellikle kabul edilen

11 ÖZBUDUN, ...Murakabe Vasıtaları, s.108.

12 ÖZBUDUN, ...Murakabe Vasıtaları, s.108.

13 ÖZBUDUN, ...Murakabe Vasıtaları, s.109.

14 ÖZBUDUN, Türk Anayasa Hukuku, s.352.; TEZİÇ, Erdoğan: Türk Parlamento Hukukunun Kaynakları ve İlgili Anayasa Mahkemesi Kararları, (İstanbul: İÜHF Yayını, 1980), s.28.; ARMAĞAN, Servet: Memleketimizde İchtüzükler, (İstanbul: İÜHF Yayını, 1972), s.7.

15 İchtüzüklerin hukuki niteliği ve içtüzüklerin kanuna benzeyen ya da ondan ayrılan yönleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., AYBAY, Rona: "Yasama

görüşlere nazaran, Meclisler, vatandaşlar için riyeti mecburi tasarrufları karar şeklinde yapamazlar. Bu bakımdan da, parlamento kararlarının objektif nitelik ve genişlikte olmaması gerekir¹⁶.

III. MECLİS SORUŞTURMASI UYGULAMALARI ÜZERİNE TESBİT VE DEĞERLENDİRMELER

1. Tesbitler

Meclis soruşturmasına ilişkin Anayasada ve İttüzükte yer alan düzenlemeler aktarıldıktan ve Meclis soruşturmasının tanımı ve hukuki niteliği üzerinde durulduktan sonra şimdi de, Meclis soruşturmasının uygulamadaki görünümünü üzerinde bazı tesbitlere yer verilecektir.

Meclis soruşturması uygulamaları hakkında bir fikir vermesi bakımından 1961 Anayasası döneminde 1961-1980 yılları arasında verilen Meclis soruşturması önergelerinin sonuçları ve 1982 Anayasası döneminde de, örnek olarak seçilen 18 ve 19. Yasama Dönemlerinde verilen Meclis soruşturması önergelerinin sonuçları aşağıdaki tablolarda aktarılmıştır.

TABLO-I: 19. DÖNEMDE VERİLEN MECLİS SORUŞTURMASI
ÖNERGELERİ VE SONUÇLARI

19. DÖNEM	Verilen Önerge	Kabul	Red	İşlemden Kaldırılan	Devir
I. Yas. Yılı	11	4	7	--	
II. Yas. Yılı	9	2	6	1	
III. Yas. Yılı	2	1	--	1	
IV. Yas. Yılı	3	--	3	--	
V. Yas. Yılı	--	--	--	--	
Toplam	25	7*	16	2	2**

Meclislerinin İttüzükleri", Türk Parlamentoculuğunun İlk Yüzyılı 1876-1976, (Ankara: Siyasi İlimler Türk Derneği Yayını, 1978), s.301-312.; TEZİÇ, ...Parlamento Hukuku, s.21-32.; ARMAĞAN, age., s.5-7.

¹⁶ TEZİÇ, Erdoğan: Türkiye'de 1961 Anayasasına Göre Kanun Kavramı, (İstanbul: İÜHF Yayını, 1972), s.15.

*Tabloda görüldüğü üzere, bu dönemde Meclis Başkanlığına gelen 25 adet Meclis soruşturması önergesinden 7 tanesi kabul edilerek soruşturma komisyonları kurulmuştur. Kurulan soruşturma komisyonlarının çalışmalarını tamamlayarak verdikleri raporlar üzerine, (1) adet Meclis soruşturması önergesi ilgili bakan(lar)ın Yüce Divana sevkedilmeleri ile, (4) adet Meclis soruşturması önergesi ise, ilgili bakan(lar)ın Yüce Divana sevkedilmelerine gerek olmadığı kararının verilmesi ile sonuçlanmıştır. Geriye kalan, soruşturma açılması kabul edilerek soruşturma komisyonu kurulan (2) adet Meclis soruşturması önergesi ise, gündemdeyken yasama döneminin sona ermesi nedeniyle 20. Döneme intikal etmiştir.

** Bilindiği gibi, diğer denetim araçları, yasama döneminin sona ermesi ile hükümsüz sayıldıkları halde, Meclis soruşturması önergeleri hükümsüz sayılmayarak yeni döneme intikal ettirmektedir.

Tablo: II: 18. DÖNEMDE VERİLEN MECLİS SORUŞTURMASI ÖNERGELERİ VE SONUÇLARI

18. DÖNEM	Verilen Önerge Sayısı	Kabul Edilen	Reddedilen
I. Yas. Yılı	--	--	--
II. Yas. Yılı	1	--	1
III. Yas. Yılı	2	--	2
IV. Yas. Yılı	1	--	1
V. Yas. Yılı	+	--	--
Toplam	4	--	4

Tablodan açıkça görüldüğü gibi, 18 Dönemde toplam 4 adet Meclis soruşturması önergesi verilmiş ve bu önergelerin tamamı reddedilmiştir.

Tablo: III: 1961-1980 YILLARI ARASINDA TBMM BİRLEŞİK TOPLANTISI BAŞKANLIĞINA GELEN MECLİS SORUŞTURMASI ÖNERGELERİ

Yasama Dönemi	Gelen Önerge Sayısı				
	I. Yasama Yılı	II. Yasama Yılı	III. Yasama Yılı	IV. Yasama Yılı	Toplam
I. Dönem 1961-1965	45	2	--	3	50
II. Dönem 1965-1969	1	1	6	4	12
III. Dönem 1969-1973	4	3	4	10	21
IV. Dönem 1973-1977	3	17	39	117	176
V. Dönem 1977-1980	21	57	20		98
GENEL TOPLAM					357*

*1961 Anayasasının uygulandığı dönemde verilen Meclis soruşturması önergelerinin çokluğu dikkat çekicidir. Bununla birlikte, çok sayıda önerge verilmiş olması, bu dönemde Meclis soruşturmasının etkin bir denetim aracı olarak kullanıldığı anlamına gelmemektedir. Aksine, 1961 Anayasasının uygulandığı dönemde Meclis soruşturması açılmasına karar verilmesi ve ilgili bakanların Yüce Divana sevkedilmelerine ilişkin sadece bir kaç örnek vardır. Bu dönemde verilen önergelerin çok büyük bir kısmı herhangi bir sonuca bağlanmadan 1980 sonrası döneme intikal etmiştir. Meclis soruşturması açılmasının kararlaştırıldığı az sayıda örneğin yanında sadece bir önerge, ilgili bakanın Yüce Divana sevkedilmesi ile sonuçlanmıştır¹⁷.

2. Değerlendirme

Bilindiği gibi, Meclis soruşturması, ilgili Başbakan veya bakanın cezai sorumluluğunun tesbitine yönelik bir incelemedir. TBMM Genel Kurulu, Meclis soruşturmasının sonunda, hakkında

¹⁷ Bu konuda istatistiki bilgiler için bkz., EROĞUL, Cem: Türk Anayasa Düzeninde Cumhuriyet Senatosu'nun Yeri, (Ankara: AÜSBF Yayınları, 1977), s.46-47.; EZHERLİ, Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1992) ve Osmanlı Meclisi Mebusanı (1877-1920), (Ankara : TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayını, 1992) , s.73-74.

soruşturma icra edilen bakanın suçluluğuna ilişkin yeterli kanaate ulaşırsa, ilgili bakanı yargılanmak üzere Yüce Divana sevkedebilmektedir. Meclis soruşturmasının sonunda ilgili bakanın Yüce Divana sevkine karar verilmesi aynı zamanda bakanlık görevinin de sona ermesi anlamına gelmektedir. Bir Başbakanın Yüce Divana sevkine karar verilmesi halinde ise hükümet istifa etmiş sayılmaktadır.

1982 Anayasası'nı hazırlayanlar, böylesine önemli sonuçlar doğurabilen Meclis soruşturmasının önemine uygun bir ağırlık ve ciddiyetle kullanılması gereğini gözönünde bulundurarak, bir Meclis soruşturması önergesinin verilmesinden itibaren, soruşturmanın sonuçlandırılarak bir karara bağlanmasına kadar geçecek bütün aşamalarda özel yetersayılar ve soruşturma komisyonları için özel çalışma yöntem ve süreleri öngörmüşlerdir. Kısaca, sonuçları çok ağır olabilen Meclis soruşturmasının, parlamento tarafından sık sık kullanılması beklenilmediğinden, 1982 Anayasası'nda Meclis soruşturması kurumunun işletilmesi 1961 Anayasası dönemine nazaran zorlaştırılmıştır.

Normal olarak, Meclis soruşturması da dahil olmak üzere, parlamentonun hükümet üzerindeki denetim araçları daha çok hükümet üyesi olmayan siyasi parti temsilcileri tarafından harekete geçirilir. Parlamentonun hükümeti denetlemek amacıyla kullanabileceği araçlar, parti disiplini sebebiyle, iktidardaki parti veya partilere mensup milletvekillerince harekete geçirilemeyeceği için, genelde, muhalefet tarafından harekete geçirilebilir. İktidar partisine mensup milletvekilleri hükümet üzerindeki eleştirilerini ve denetimlerini, partinin bir iç sorunu bazında ele alarak kendi gruplarında yapabilirler.

Bilindiği üzere, "...günümüzün siyasal yaşantısında yasama-yürütme ayrımının yerine iktidar-muhalefet ayrımının daha yararlı bir çözümleme aracı olduğu..." genellikle kabul edilmektedir¹⁸. Günümüzde, devlet yönetiminin siyasi partiler tarafından gerçekleştirilmesi ve özellikle parlamenter sistemlerde iktidarda bulunan siyasi partinin hem yürütme hem de yasama fonksiyonunun icrasında etkin olması gerçeği gözönüne alınrsa, iktidardaki partiye mensup milletvekillerinin kendi içlerinden çıkan hükümeti denetlemelerini beklemek fazla gerçekçi olmayacaktır.

18 TURAN, İlter: "Parlamenter Demokrasiye Denetim İşlevi ve Türkiye", AÜSBFD, C.XXXIII, Mart-Haziran 1978, No:1-2, s.18.

Aksine, parlamentodaki çoğunluk, iktidarı elinde tutmaya devam etmek için, kendi yönetici elitlerinden oluşan hükümete karşı daha müsamahalı davranmak arzusunda olacaktır. Bu durum parti disiplininin tabii bir sonucudur¹⁹.

Parti disiplini, iktidardaki siyasi partinin mensubu milletvekillerinin denetim araçlarını bizzat kullanmalarına engel olduğu gibi, azınlıkta bulunan muhalefetteki siyasi parti(ler)e mensup milletvekillerinin denetim araçlarını işletebilmelerine de engel oluşturmaktadır. Özellikle, Meclis soruşturmasında olduğu gibi, işletilmek istenen denetim aracı, çoğunluğun bir ön kabulüyle işletilebilecek türden bir denetim aracı ise, muhalefetin bu yöndeki talebi, daha ön görüşmeler sırasında reddedilmektedir. Bu sebeble, muhalefetin parlamenter denetim araçlarını kullanarak hükümeti denetlemesi konusunda genellikle karamsar görüşler ileri sürülmektedir²⁰.

Nitekim, Türkiye'de de, diğer denetim araçlarını olduğu gibi Meclis soruşturmalarını da normal olarak muhalefet partileri gündeme getirmektedir. Fakat, yukarıdaki tablolardan da görüleceği üzere, Meclis soruşturması istemlerinin büyük çoğunluğu iktidardaki parti veya partilere mensup milletvekillerinin oyları ile reddedilmektedir. Meclis soruşturması önergelerinin çok azı kabul edilerek Meclis soruşturması açılmakla birlikte, bu soruşturmaların sonunda ilgililerin Yüce Divana sevk edilmesine çok nadiren karar verilmektedir²¹. Ortaya çıkan bu sonuçlar, bazı yazarlarca, Meclis soruşturması gibi hukuki bir kurumun siyasi mücadelenin bir aracı

¹⁹ TURAN, agm., s.20.; BALTA, Türkiye'de Yürütme Kudreti, s.49.; MİCELİ, Vincenzo: Modern Parlamentolar, Çev. Atıf Akgüç, (Ankara: Ulus Basımevi, 1946), s.123.

²⁰ Bazı yazarların tesbitlerine göre; bir partiler blokunun ya da kartelinin uzun süre ile iktidarı elinde bulundurduğu durumlarda, muhalefet için parlamento denetimini uygulamak çok güç olduğundan, parlamento dışı denetim öğeleri yaratma gereği ortaya çıkmıştır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., BEYME, Klaus von / DANYELS, Robert V.: "Muhalefet", Çev. Mehmet Turhan, AÜHFD, C.XXXVI, S.1-4, s.200 vd.

²¹ Bugüne kadar toplam olarak, 12 bakan hakkında Yüce Divana sevk kararı verilmiştir. Cumhuriyet tarihi boyunca kimlerin, hangi tarihlerde, hangi suçlamalarla Yüce Divana sevk edildikleri ve yargılanmalarının nasıl sonuçlandığı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., EZHERLİ, age., s.73-80.; KUMAŞ Rahmi: İktidardan Yücedivana, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1980), s.26 vd.; 26 Nisan 1996 tarihli Cumhuriyet Gazetesi, s.4.

haline getirilmesi şeklinde yorumlanmakta ve Meclis soruşturmasının, öngörüldüğü amacın dışında kullanılması sebebiyle etkinliğini kaybettiği dile getirilmektedir²² ki, kanaatimizce de, bu tesbit büyük oranda haklılık payı taşımaktadır.

Yukarıdaki veriler karşısında, Meclis soruşturması kurumunun etkili bir şekilde kullanılabilmesini söylemek zordur. Bu durumun sebeplerini ortaya çıkarabilmek için, siyasal sistemin işleyişi üzerinde ayrıntılı olarak durmak gerekebilir. Burada, konumuz gereği böyle bir incelemeye girişmeyeceğiz. Fakat, Meclis soruşturmasının uygulamada etkili bir şekilde kullanılmayışı üzerinde tesiri bulunduğunu düşündüğümüz bazı etkenlere satır başlıklarıyla temas etmeye çalışacağız.

İlk olarak, Meclis soruşturmasına ilişkin Anayasa'da ve İktüzük'te yer alan kuralların Meclis soruşturmasının işletilmesini zorlaştırdığı söylenebilir. şöyle ki, Meclis soruşturması önergesi verebilecek olanların sayısının üye tamsayısının en az onda biri olarak öngörülmüş olması; Mecliste bu sayının altında bir sayıda temsilcisi bulunan siyasi partilerin milletvekillerince ya da bağımsız milletvekillerince Meclis soruşturması önergesi verilebilmesine engel olmaktadır. Ayrıca, Meclis soruşturması önergesinin verilmesi kendiliğinden Meclis soruşturması açılması sonucunu doğurmamakta; Meclis soruşturması açılıp açılmayacağına Meclis Genel Kurulu, dolayısıyla iktidarda bulunan meclis çoğunluğu karar vermektedir. İktidarı elinde bulunduran meclis çoğunluğu, kendi içinden çıkmış olan hükümeti denetlemeyi ve onun sorumluluğuna karar vermeyi istemeyeceği için, muhalefe mensup milletvekillerinden gelen Meclis soruşturması talepleri genellikle reddedilmektedir²³.

Aynı şekilde, Meclis soruşturması açılmasına karar verilmesi halinde, bu soruşturmayı yürütmekle görevlendirilecek komisyonda, Mecliste üyesi bulunan siyasi partiler güçleri oranında temsil edilecekler ve bu sebeple de Meclis Genel Kurulu'nun sayısal kompozisyonu, orantılı olarak komisyonlara da yansıtacaktır. Böylece, iktidar çoğunluğu komisyonlara da asıl rengini verecektir. Bu bakımdan, son tahlilde birer siyasi teşekkül olan komisyonlar, çalışmaları esnasında objektiflikten uzaklaşabilmektedirler. Parti

22 Bkz., EROĞUL, Cem: "Anayasa Mahkemesi ve Siyaset", Mülkiyeliler Birliği Dergisi, Mart 1994, S.165, s.35.

23 Bkz., BALTA, Türkiye'de Yürütme Kudreti, s.46.

ihthirasları ve bazı önyargılarla hareket edebilen komisyon üyeleri, iktidar partisine mensup iseler, ilgili bakanı ya da hükümeti temize çıkarma gayreti içine girebilmekte; muhalefete mensup iseler, bu kez de iktidarın itibarını kırmak arzusu ile hareket edebilmektedirler²⁴.

Meclisteki sayısal çoğunluk, Meclis soruşturması açılıp açılmayacağına karar verdiği; dolaylı olarak soruşturma komisyonlarının çalışmalarını ve kararlarını yönlendirebildiği gibi, soruşturmanın sonunda ilgililerin Yüce Divan'a sevk edilip edilmemelerine dair Meclis Genel Kurulunca verilecek kararda da etkili olmaktadır. Bu durum, Yüce Divan'a sevke dair verilen kararların çok nadiren görülmesi sonucunu doğurmaktadır.

Bu noktada şu hususu da belirtelim ki, denetim araçlarının etkili bir şekilde kullanılabilmesi için bu mekanizmaları işletecek muhalefetin de sorumlu hareket etmesi gerekir. Bu noktada, muhalefetin sorumsuz ve gayri ciddi tavırları sebebiyle, denetim araçlarının gereksiz yere ve öngörüldükleri amaçların dışında kullanılması durumunda, parlamento denetiminin etkinliğini kaybedeceği ve parlamento denetimine olan inancın sarsılabileceği vurgulanmalıdır²⁵.

Böylece, yukarıdan beri yaptığımız açıklamalar, parti disiplininin, Meclis soruşturması kurumunun işletilmesi ya da işletilmemesi konusunda son derecede önemli bir rolü olduğunu göstermektedir. Bundan başka, Türkiye'de tarihsel olarak güçlü yürütme organlarının var olması; günümüzde de yürütme organının güçlendirilmesi eğilimlerinin yaygınlaşması; kuvvetler ayrılığı ilkesinin siyasi parti mekanizması sayesinde fiilen ortadan kalkarak hem yasama hem de yürütme fonksiyonunun icrasında hükümetlerin belirleyici hale gelmeleri; siyasal liderlik rolünün yasamada değil yürütmede tecelli etmesi gibi unsurlar, yasama

24 Bkz., ÖZBUDUN, ...Murakabe Vasıtaları, s.123.; SAVCI, Bahri: "Türkiye'de Meclis-Hükümet Münasebetlerine Bir Bakış", İncelemeler, (Ankara: AÜSBF Yayını, 1960), s. 81-82.

25 Bir yazarın renkli anlatımıyla; "Hükümet ve idare üzerindeki denetleme görevi de, herşeyden önce ideale dayanmalıdır, aksi takdirde kolaylıkla gevezeliğe, şahsi sahalara geçilmesine ve vakit kaybına sebep olur. ... seçim dairelerine karşı gösteriş, özel ihtiraşlara veya adi menfaatlere dayanan sair amaçlara ulaşma vasıtası haline gelir. ... Bu denetlemeye idealler rehberlik etmeyecek olursa, ... o zaman meclis denetlemesi de gayesini ve hikmeti vücudunu kaybeder...." MİCELİ, age., s.78.

organının Meclis soruşturması ve diğer denetim araçlarını kullanarak hükümeti etkili bir şekilde denetleyebilmesinin önündeki engeller olarak gözükmektedir²⁶.

SONUÇ

Meclis soruşturması, yargısal nitelikte bir işlem olarak görüldüğüne, Meclis soruşturması ile bir bakanın üzerine suç atıldığına ve Meclis soruşturmasının sonunda ilgili bakanın yargılanmak üzere Yüce Divana sevk edilip edilmemesi yönünde karar verildiğine göre, Meclis soruşturmasına ilişkin bütün aşamalarda verilen kararlarda, bu kararları veren parlamento üyelerinin, Meclis soruşturmasının yargısal karakterini gözönünde bulundurmaları ve Meclis soruşturmasını siyasi mücadelenin bir aracı haline getirmekten kaçınmaları gerekmektedir. Aksi takdirde, mesnetsiz ve keyfi bir şekilde yürütme organı mensuplarının itham edilmeleri ya da, göreviyle ilgili gerçekten herhangi bir suç işlemiş olan bir Başbakan veya bakanın siyasi sebeplerle aklanması, daha doğrusu yargılanmaktan beri tutulması şeklinde sakıncalar ortaya çıkabilmektedir. Kısaca, Meclis soruşturmasının öngörüldüğü amacın dışında ve adeta belli siyasi hedeflere ulaşmak için bir araç olarak kullanılması durumunda adaletin yönünün saptırılması tehlikesi gündeme gelebilmektedir.

Meclis soruşturmasının hem bir denetim aracı olduğunu, hem de bakanların görevleriyle ilgili suçları bakımından bir tür hazırlık soruşturması niteliğinde bir işlem olduğunu belirttik. Meclis soruşturmasının bu iki yönünü birlikte ele alarak uygulamaya baktığımızda, Meclis soruşturmasının kendisinden beklenen bu iki yönlü işlevi ne oranda yerine getirebildiği sorusu ile karşılaşmaktayız. Şüphesiz ki, Meclis soruşturması, bir denetim aracı olarak, bakanlar üzerinde bir ceza tehdidi içermesi bakımından, hükümetin ve bakanlıkların tüm işlemlerinin hukuka uygun bir şekilde yapılması konusunda ilgilileri hukuka uygun davranmak yönünde motive etmektedir. Aynı zamanda bir bakan hakkında Meclis soruşturması isteminde bulunulması ya da Meclis soruşturması açılmasına karar verilmesi hallerinde, konu basın-yayın araçları vasıtasıyla kamuoyunun gündemine girmekte, böylelikle bakanların ve hükümetin icraatları konusunda kamuoyunun aydınlatılması gereği ortaya çıkmaktadır. Bu

²⁶ Bkz., SAVCI, "...Meclis-Hükümet Münasebetleri...", s.57-82.

yönleriyle Meclis soruşturmasının önemli bir işlev yerine getirdiği ve tüm hükümet işlemlerinin hukuka uygunluğunun sağlanması noktasında ilgilileri dikkatli olmaya zorladığı belirtilebilir.

Bununla birlikte, bakanların görevleriyle ilgili suçları bakımından bir tür hazırlık soruşturması niteliğinde bir işlem olan Meclis soruşturmasının, bu hazırlık soruşturması işlevini gereği gibi yerine getirebildiğini söylemek zordur. Çünkü, uygulamada, hem Meclis soruşturması önergelerinin verilisinde hem de Meclis soruşturması açılıp açılmamasına ilişkin olarak Meclis Genel Kurulunca verilen kararlarda, siyasi partilere mensup milletvekillerinin parti disiplininin etkisi altında hareket edebildikleri gözlenmektedir. Aynı şekilde, sonuç itibarıyla siyasi birer organ niteliğinde olan Meclis soruşturması komisyonlarında yapılan işlemler ve alınan kararlar da, sözünü ettiğimiz parti disiplini olgusundan ve partizanca yaklaşımlardan etkilenebilmektedir. Nihayet, Meclis soruşturmasının sonunda ilgili bakanın Yüce Divana sevk edilip edilmemesine dair verilen kararlar bakımından da benzer durumlarla karşılaşılabilir. Bu yönleriyle Meclis soruşturmasının değişik aşamaları, siyasi mücadalenin birer aracı haline gelebilmekte ve hem iktidar hem de muhalefet partileri bu hukuki araç üzerinden kendi hesaplarına birtakım siyasi kazançlar temin etmek çabası içine girebilmektedirler. Bu manzara da, haklı olarak, suçun ve suçluluğun ortaya çıkarılması amacıyla kullanılması öngörülen bir hukuki araç olan Meclis soruşturması ile ilgili olarak TBMM'nde alınan kararların hukuki mi yoksa siyasi nitelikli mi olduğu sorusunu ve tartışmalarını ortaya çıkarmaktadır. Bu tartışmalar konusundaki kişisel görüşümüzü kısaca ifade etmemiz gerekirse; en azından bazı örneklerde Meclis soruşturması kurumunun özenle kullanılmadığını, inandırıcılığını yitirdiğini ve siyasallaştığını rahatlıkla söyleyebiliriz.

Yukarıda Meclis soruşturması kurumunun etkili bir şekilde işletilmesine engel olan sebepler üzerinde yaptığımız açıklamalar, Meclis soruşturması kurumunun gereksizliği ya da bir işe yaramadığı şeklinde anlaşılmaya elverişlidir. Buna karşılık, Meclis soruşturmasının bir denetim aracı olarak belli bir fonksiyon ifa ettiği de gözden kaçırılmamalıdır. Her şeyden önce, Meclis soruşturması, yasama meclisi üyelerinin, yürütme yetkisini kullanan bakanlar ve hükümet üzerinde millet adına gerçekleştirecekleri denetimin bir aracıdır. Bir bakan hakkında çeşitli şekillerde ortaya konulan ve kamuoyunda yankı bulan bazı suçlamaların ortaya çıkması üzerine, konunun Meclis tarafından ele alınması ve aydınlatılmaya

çalışılması önemlidir. Bu iddiaların her zaman için bir gerçekliğe karşılık gelmesi ve her Meclis soruşturmasının sonunda ilgili Başbakan veya bakanın Yüce Divana sevk edilmesi elbette zorunlu değildir. Önemli olan, bu iddiaların, yürütme organı karşısında organik anlamda bağımsız olan Meclis soruşturma komisyonlarınca incelenmesi, bunun kamuoyunda yankılanması ve gerektiğinde, hakkında soruşturma icra edilen bakanın yargılanması ihtimalinin, yürütme organı mensuplarını dikkatli ve hukuka uygun davranmak zorunda bırakmasıdır. Bu saydığımız hususlar, Meclis soruşturmasından beklenebilecek yararları ortaya koymaktadır.

Bununla birlikte, Meclis soruşturmasından beklenen yararların elde edilmesi bakımından diğer denetim araçlarının yetip yetmeyeceği ve bakanların cezai sorumluluklarının araştırılması bakımından siyasal organların yetkilendirilmelerinin isabetli olup olmayacağı sorularının da cevaplandırılması gerekir. Ayrıca, Meclis soruşturmasının gördüğü işlevin başka devlet organlarınca, örneğin, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığınca yerine getirilip getirilemeyeceği de tartışılabilir. Bu yazının konusunu Meclis soruşturmasının mevcut durumunu tanıtmaya ayırdığımız ve bu konulardaki düşüncelerimizi ayrı bir yazıda belirtmeyi düşündüğümüz için, sözünü ettiğimiz tartışma alanlarına bu yazı çerçevesinde değinilmemiştir.